

olyan vagyok, mint Törökország

Az irodalom az élet fűszere

■ *Hogyan mutatná be magát és a munkáit egy olyan közönség számára, amelyik egyáltalán nem ismeri Önt?*

■ Fethi Naci mondott egyszer valamit a török irodalomról. Nem értek vele teljesen egyet, de szeretem az olyan jellemzéseket az irodalomról, amelyek az élet más területeivel állítják párhuzamba. Azt mondta, a török irodalom olyan, mint a török futball. De a török futball újabban lehagyta a török irodalmat. Ez akkor volt, amikor megnyerték az UEFA-kupát. Szerintem most megint jól megy a foci, lépést tartva Orhan Pamukkal.

Nehéz az embernek a saját munkájáról beszélni. De én mindig úgy gondoltam, hogy olyan vagyok, mint Törökország. Már gyerekkoromban is így gondoltam. Az iskolában majd később a munkahelyeimen elfoglalt pozícióim alapján, mivel elégtelennek éreztem magam a kapcsolataimban, bántott az önbizalomhiány, a gyengeségem, hogy nem tudok eleget. Mindig tökéletlennek éreztem magam. És most is így látom magam irodalmi téren. Elégtelennek és tökéletlennek találok magam. De ma már tudatában vagyok annak, hogy mindezeket a fogyatékoságokat különleges aromaként is fel lehet fogni. Nem is tudom. Úgy értem, nem igazán tudatosan művelem az irodalmat. Ez nem olyasmi, amit tudatosan csinállok. Amikor a bankban dolgoztam, azt tudatosan csináltam, azt a fajta munkát tudatosan végzi az ember. Azt hiszem az igazi írók így írnak. Ezzel hízlek magamnak. De tudom, hogy ez nem helyes, hogy nincs rendjén. Többnyire az elbeszélő készségemmel vagyok elégedetlen. El akarom mondani valakinek a történetét. Írni akarok egy barátomról, egy macskáról, egy kutyáról, egy madárról, jóról és rosszról, minden emberi érzésről, és úgy érzem, nem vagyok képes ezt mind leírni. De kényszerítem rá magam. És tudom, hogy éppen ez az, ami írni készíten. Sosem voltam elégedett az írásaimmal. És azt hiszem, nem is leszek soha.

Valóságos kincsesláda

■ *Milyen volt gyerekkorod?*

■ A szüleim elváltak, amikor ötéves voltam. Öt vagy hat különböző elemi iskolába jártam. Sokat költöztünk. A szüleimet nagyon szenvedélyes viszony fűzte egymáshoz. Elváltak, mégis folyton találkoztak, és nem miattam. Állandóan ott volt ez a feszültség, mert egyszerűen nem tudtak elszakadni egymástól. Én elég elveszett gyerek voltam ebben a nagy feszültségben. De emlékszem, hogy ezt a veszteséget aztán előnyömmre fordítottam annak idején. Kíváncsi gyerek voltam, érdekeltek a dolgok, emlékszem, akkoriban alakult ki a különleges képzelőerőm.

Internátusban voltam öttől nyolcéves koromig. De aztán a nagymamámhoz kerültem, és vele egy rendkívüli asszonyt ismerhettem meg. A nagymamám egy kurd családból származott, valóságos kincsesláda volt, tele csodálatos történetekkel. És velem mindig kivételezett, talán mert a szüleim elváltak. 17 unokája volt, és én voltam a kedvence. Nyíltan hangoztatta mindenki előtt, hogy engem szeret a legjobban. Hatice másmilyen, mondogatta. És én is éppen annyira megszerettem őt, mint ő engem. Megvolt neki az a könyv, amit azóta sem sikerült felelnem, török fordítások a Koránbeli szükréből. Újra és újra elmesélt rövid történeteket vagy anekdotákat voltak ezek. Ezeket olvastatta velem minden este. Ő maga nem beszélt arabul. Nem tartotta a szalatot, nem végezte el az imákat, alevita volt, egy szót sem beszélt kurdul. Tökéletesen asszimilált kurd volt. Nem szerette a kurdokat, bár ő is kurd volt. Mindenesetre ő olyasvalaki, aki mindig nagyon fog nekem hiányozni. Nem azért, mert a nagymamám volt, hanem mert ilyen ember volt, ennyire tele történetekkel, amilyen én is mindig szerettem volna lenni.

Volt egy bőrönd az ágya alatt. És abban a bőröndben volt egy zsák, és abban a zsákban negyven kis zsákcocskák, és mindegyik zsákcocskában volt egy kő, és mindegyik kőnek megvolt a maga története. Eddig még nem írtam meg ezeknek a köveknek a történeteit, de remélem, egyszer meg fogom írni. Mindegyik kőnek megvolt a saját meséje jóról és rosszról, ámulásról, amelyben dicsérték az erényt és elítélték a bűnt. Ő elmesélte nekem a kövek történeteit. Hol volt, hol nem volt, valamikor ezek a kövek más tárgyak voltak, mondjuk egy marék rizs volt, ami aztán kővé változott, egy olajbogyó, ami aztán kővé változott, mert... millió ilyen történet van, amit most nem fogok elmesélni. Némelyikük olyan tárgy volt, ami kővé változott, amikor egy ember valami rosszat tett egy másik emberrel. El tudják képzelni, milyen lehetett nyolcévesen együtt élni egy asszonnyal, aki ilyenekről mesél?

Azelőtt, mivel intézetben voltam, fogalmam sem volt, milyen az, kint játszani a szabadban. Aztán odaköltöztem a nagymamámhoz, aki egy eldugott helyen lakott Isztambul külvárosában, ahol akkoriban csupa üres telek és füves mező volt. Kicsi házak álltak azokon az üres telkeken. Én ügyes voltam, ha játékokat kellett kitalálni és rávenni a barátaimat, hogy azt játsszuk. Mindenfelét bemeséltem a többi gyereknek, kiszíneztem a dolgokat, hazudoztam nekik, lépre csaltam őket. Boszorkányos történetekkel, dzsinnes történetekkel... Olyasmikkel, hogy egy öreg ember lakott egy elhagyott házban, volt egy vödre tele

aranypénzzel... és aztán sötétedés után mind elindultunk egy felfedezőútra a házhoz, ahol az öregember lakott.

Gyerekkoromnak ez a szakasza csodás volt. Sárkányokat eregettem azokon a réteken. Azokban az években szabadnak éreztem magam. Másfelől ott volt a feszültség a szüleim között. Újra összejöttek, amikor tizenegy éves voltam. Én mindig azt mondom, és ma anyaként is azt mondom, néha jobb, ha a szülők távol tartják magukat egymástól. Amikor a szüleim megint összejöttek, nagyon sötét, nyomasztó időszak kezdődött az életemben. Tizenegy éves koromtól az első egyetemi éveim végéig valahogy lebénultam, kómába estem, kába voltam. Mint amikor az ember nem látja tisztán a világot, amikor soha semmi sem jó, egy igazán egészségtelen állapot. Ha ma visszagondolok rá, még mindig felzaklat, hogy az a kíváncsi gyerek, aki játékokat talált ki, olyan szárnyaló fantáziája volt, amivel olyan izgalmas, színes történeteket tudott előadni, hová tűnt, hogyan benuhatott le ennyire. De nem tudom, talán szükség volt erre az időszakra is, hogy azzá válhassak, aki vagyok.

Be akartam utazni a világot

■ *És pontosan mikor kezdett el írni? Írt már egész fiatalon is?*

■ Hát igen, írtam verseket már középiskolás koromban is. Nagyon rövid, édes kis verseket. Leginkább a természetről. De komolyan egyetemista koromban kezdtem írni. Hirtelen elfogott a vágy, hogy rendszeresen írjak naplót, és olyan nagy volt bennem az írásvágy, hogy addig írtam ebbe a naplóba, míg majd' leszakadt a karom. Nem bírtam abbahagyni. Mindent leírtam nagyon részletesen. Ez elég fárasztó volt. Egyszerű naplóbejegyzéseket akartam írni, de nem voltam rá képes. És aztán, már utolsó évesen, elkezdtem elbeszéléseket írni, de nem árultam el senkinek, és nem küldtem be semmilyen irodalmi lapnak vagy bármi. Őszintén szólva nem is tudtam erről az irodalmi világról semmit. De ahogy elkezdtem írni, óriási megkönnyebbülést éreztem. Életemben először. Aztán befejeztem a tanulmányaimat, és egy bankban kezdtem dolgozni. Olyan életet éltem, amelyet sosem kívántam magamnak. És aztán összetaláltam Metinnel. Ő karikaturista és író, humorista, mint tudják. Elolvastattam vele a korai elbeszéléseimet. Megkértem, hogy nézzen bele, és beszéljünk meg. Aztán beküldtem ezeket a novellákat a *Varlık* c. irodalmi folyóirat pályázatára. És rangos díjat nyertem velük. Ezzel kezdetét vette nálam egy gyógyulási folyamat. Így nevezném.

És akkor otthagytam az állásomat a banknál. És kimentem Angliába.

■ *Igen. Erről is szeretnénk volna kérdezni. Meséljen egy kicsit az ottani élményeiről.*

■ Au paire-nek mentem, családhoz. Úgy terveztem, hogy ott maradok pár hónapig, aztán onnan elmegyek Franciaországba, onnan Malajziába, onnan meg Új-Zélandra. Be akartam utazni a világot. Takarítottam különböző házaknál. Hihetetlenül boldog voltam. Fölkeltem reggel hétkor. Végeztem a takarítással délig. Akkor lezuhanyoztam, és aztán, mert kint voltam azon az észak-londoni vidéken, ahol azok a hatalmas parkok vannak, ameddig a szem ellát, fogtam egy könyvet, mint a Lawrence Durrell *The Alexandria Quartet*-féle regényeinek valamelyik hősnője, és belemerültem *Justine* vagy *Clea* szerelmes történeteibe. Csodálatos volt. Rengeteg könyvet olvastam. Rengeteget dolgoztam. Elhatároztam, hogy író leszek, amikor eljöttem Törökországból. De úgy éreztem, hogy már túl késő, már túl idős vagyok hozzá. Pedig csak 23 éves voltam. De úgy éreztem, hogy már mindenhez túl késő, hogy nem vagyok rá képes, nem vagyok elég felkészült. Hat hónapig maradtam ott.

Öszintén állíthatom, hogy az volt a legtermékezyebb időszak az életemben. Lenyűgözött a fizikai és a szellemi munka közötti különbség. A fizikai munka igazán bámulatos. Ha az ember fizikailag kimerül, aztán beáll a zuhany alá, hogy megtisztuljon, és aztán fordítja a világ felé a tekintetét, olyan fáradt de élénk szemmel és veszi szemügyre a saját nyugodt vagy nem annyira nyugodt belső lelkiállapotát, és kezdi újra megfigyelni és analizálni a dolgokat, ez engem rendkívül kreatívvá tudott tenni. Rengeteg novellavázlattal tértem vissza. És fizikailag jobban voltam. Az íróvá válásom gyógyulási folyamat volt. Mielőtt elhatároztam volna, hogy író leszek, beteg ember voltam. Ahogy elkezdtem írni, éreztem, hogy egyre jobban vagyok.

A nők, akikről írok, hétköznapi emberek

■ *Beszélgjen az első könyvéről, a Siftah-ról.*

■ A *Siftah*-ban rengeteg kis zsák van, rengeteg kő van benne, ami az enyém, és néha olyan, mint ha benyúlnék abba a könyvbe és kihúznám onnan valamelyik követ.

İnsan Kısım Kısım Yer Damar Damar is olyan, amit onnan vettem. Ez volt a forrása a a *Sinek Kadar Kocam Olsun*-nak is (*Ha csak egy hüvelyknyi férjem volna*). Azt hiszem, mindig ez marad nálam a kútforrás. A *Siftah* történetei még elég amatőr módon vannak megírva, nem elég jól, talán a nyelvük is pongyola egy kicsit. De még mindig meríték belőlük, azt hiszem, még mindig van néhány dolog, amit kisedhetnek onnan és megírhatnám rendesen. Ezek a történetek nem függenek össze egymással, mai szemmel úgy látom, mintha mindegyik a delírium egy külön fázisában íródott volna. Nem külön történeteknek, hanem a saját különböző lelkiállapotaimnak látom őket. Mindegyik immanens, belőlem fakad, az utolsó, ami innen jött, a *Kozluk* volt, mostantól más dolgok következnek majd. Most dolgozom pár dolgon.

■ *És aztán 2002-ben megjelent a Sinek Kadar Kocam Olsun Başımda Bulunsun.*

■ *Igen. Szóval először írtam egy elbeszélést, ami kis bekezdésekből állt, és mindegyik egy másik*

nő tapasztalatairól szólt. Így kezdődtek: ha egy imám felesége volnék, ha egy hentes felesége volnék... és így tovább. A *Varlık* című irodalmi folyóiratban jelent meg. A megjelenése után felhívott a szerkesztő, Enver Ercan, és azt mondta: „Meryem, többen fölhívtak emiatt a történet miatt, voltak köztük elismert írók meg olvasók is, akik azt mondták, hogy nagyon tetszik nekik”. Több volt még erről a tarsolyomban amúgy is, ezért elhatároztam, hogy könyvet csinálók ebből az elbeszélésből. Úgyhogy írtam tovább, és amikor már megvolt belőle harminc darab, kiadtam *Sinek Kadar Kocam Olsun Başımda Bulunsun* címmel 2002-ben. Az *İletişim* kiadónál jelent meg. És valami olyasmi történt, amit sose hittem volna. Rengeteg példány fogyott a könyvből. Az első héten háromszor kellett utánnyomni. Az első hónapban ötször, és ez így ment tovább egész évben. És azt hiszem továbbra is ilyen jól fog fogyni, ha rendszeresen hirdetik. De nem ez az igazán fontos. Mármint az eladott példányszám.

A nők, akikről írtam ebben a könyvben, mind hétköznapi emberek. A legnagyobb dicsőret, amit ezért a könyvért kaptam, az volt, amit az ístiklali Arkadaş könyvesboltban dolgozó barátomtól hallottam. Azt mondta: „Meryem, látnod kéne a nőket, akik jönnek, hogy megvegyék a könyvedet, kérges a kezük, úgy néznek ki, mint akik most végeztek a felmosással, és rohantak, hogy hozzájussanak a könyvedhez.” Úgy örültem. Ez olyan nagy elismerés volt. Minden író erre vágyik. Ez nem csak az, hogy jól fogy a könyv, ez a minőségről is szól, hogy valójában kik is olvassák a könyveidet.

■ *És hogyan jutott el a Kozluk megalkotásához?*

■ Ezt nem csinálom igazán tudatosan. Úgy értem, nem állok elő egy olyan tervvel, hogy most a szegényekről fogok írni egy könyvet. De akkor megint volt bennem valami tudat alatt, ami nem hagyott nyugodni. Egyrészt a magazinoknál szerzett tapasztalatok, másrészt a családi háttér miatt. A családom Sivasból való, a 60-as években települtek be Isztambulba, és bár azóta eltelt ötven év, ötven év pedig nagyon hosszú idő, még mindig megoszlanak olyanokra, akiknek sikerült adaptálódnuk és olyanokra, akiknek nem sikerült. Nem lehet azt mondani, hogy a gazdagabb réteghez tartoznának. Úgyhogy ismerem mindent, ismerem saját személyes tapasztalatból. Ismerem a szegénységet, és mint folyóirat kiadó, mint szociális felelősséget érző személy, olyan ember, akinek van álláspontja az életben, olyan ember, akinek az állásfoglalása határozottan balra húz, tudom, hogy ez a probléma létezik Törökországban, és szeretném elmondani ezeknek az embereknek a történeteiket. Nagyon jól ismerem ezeket az embereket és a történeteiket. Tudom, hogy mi az, amin nevetnek.

Látom, hogy vannak kérdéseik (*beleles a jegyzeteinkbe*), kicsoda Zümürüt, kicsoda Elmas? Zümürüt a közös neve mindazoknak a nőknek, akikről tudom, hogy olyanok, mint ő. Elmas a közös neve mindazoknak a fiatal lányoknak, akikről tudom, hogy ott élnek a bádogházakban. Cavit a neve minden henye, dologtalan, céltalan, gyenge és esendő férfinak. És a gyengesége nemcsak a pénzkérés terén mutatkozik meg, lelkiileg is gyenge,

tehetetlennek érzi magát, és azért mondogatja folyton, hogy nincs senkije, akire támaszkodhatna. Kendőzetlen őszinteséggel igyekeztem írni róluk, ábrázolva a furfangosságukat meg mindent. Nem akartam dicsőíteni a szegénységet, sem szájalmat kelteni irántuk az olvasóban. Világosan és egyszerűen írtam róluk, megmutatva minden fortélyosságukat és ravaszságukat, agyafúrtságukat és vidámságukat. Azokat a részeket írtam a legnagyobb élvezettel, amelyekből kiderült, hogy egyszerű és közönséges tárgyak milyen életbevágóan fontosak a számukra. De nem úgy ültem neki, hogy most írok egy háromszáz oldalas regényt. Elkezdtem írni egy történetet, ahogy máskor is, és nem hagytam abba. Folytatni tudtam volna a végtelenségig. Ezért esett olyan nehezemre, hogy befejezzem. Mindig azt mondják, hogy a regényírás-hoz kell valami mérnöki tudás, azt mondják kell hozzá valami tudományos háttér. A regény olyan, mint egy épület terve, ha elkezdünk rajta gondolkodni. Egy épület, aminek van alapozása és teteje, eleje és vége.

■ *Egy konstrukció.*

■ *Igen, egy konstrukció. És ezen a konstrukción belül én süketnéma leszek. Be akartam fejezni, de egyszerűen nem tudtam, és nem tudtam, hogy hová vezet, az életük egyszerűen csak folyt tovább. Reggel van, este van, felébrednek, lefekszenek, fölsír a baba, ott a fogyatékos lány. Folytatni tudtam volna akármeddig. Annyi minden megírni való van a *Kozluk*-ban,*

■ *Szeretnénk volna a szerző és a fordító viszonyáról is kérdezni.*

■ *Be kell vallanom, hogy mostanáig nem sokat foglalkoztatott. Mert az első könyvem megjelelése óta úgy tudtam, és mindenkitől azt hallottam, hogy nagyon helyi nyelven írok. Mindenki azt mondta nekem, hogy az írásaim annyira helyhez kötöttek, hogy annyi török szólást és közmondást használok, hogy nagyon nehéz volna, ha nem éppen lehetetlen volna a műveimet más nyelvre lefordítani. Sokan mondták, hogy a zamat veszne el, a szöveg már nem volna ugyanaz, csak a fordító valamilyen csinálmanya. Úgyhogy csak mostanában kezdtem ezen gondolkodni. Azt hiszem, akkor lehet más nyelvre áttenni egy művet, ha az író és a fordító nagyon sokat időt tölthetne együtt (persze ez csak még élő írókra vonatkozik), hogy jobban megismerjék egymást, és benyomást szerezzenek a mindennapi nyelvről, amit a másik beszél. Ezt mondom, de fogalmam sincs, hogy ez igaz-e. Jó, a szöveg a legfontosabb, de hogy egy szerző hogyan fejezi ki magát, ez segíthet a fordítónak. Hogyan beszél a szerző, mire figyel és mit lát. Ennél többet nem tudok erről mondani.*

■ *Hát igen, a helyi nyelv, a szólások és közmondások, amiket használ, kissé furcsán hangznak a fordításban. Különbösen elveszteni a szöveg az eredetiségét. Mindig azt kérdezem magamtól, hogy mit mondana a mamám basonló helyzetben. De ha azokat a szólásokat használok fel, amiket a mamámtól ballottam, ettől a szöveg teljesen más lesz.*

■ *Gondolkodtam ezen, de nem jutottam semmiféle végkövetkeztetésre. Azért elmondhatom, hogy mit gondolok. Megírhatnám ugyanazt*

a történetet, bármelyik történetemet egyszerű és lefordítható módon. Ezt bármelyik író meg tudja tenni. Ez választás kérdése. De ha az ember izgatott, amikor ír, amikor éppen alkot valamit, van, hogy kimondott delíriumban ír, igazán gyorsan, és aztán később olvassa át és szerkeszti meg. De ha az ember befejezte az írást, és mindezek a szólások és közmondások a helyükre kerültek, nem mehet arra a helyre vissza az ember, és nem veheti ki ezeket arra gondolva, hogy mi lesz, ha valamikor le akarnák fordítani? Abban a pillanatban, amikor az ember erre gondol, olyanná válik, mint egy banktisztviselő, aki kalkulációkat végez, én ezt elvettem. A bankban használt fogalmak univerzálisak. Ez teszi az irodalmat olyan becses-sé. Úgy értem, ezek a szólások és közmondások tesznek egy törököt törökké, egy németet németté, egy franciát franciává, egy argentin argentiná. Én hiszek benne, hogy ez lehetséges. Úgy értem, hogy ezeket a szólásokat le lehet fordítani. Lehet, hogy nem volna könnyű. De azt mondják, hogy az angol olyan nyelv, aminek negyvenezer szavas a szókincse, a törökben nekünk sokkal kevesebb szavunk van. Úgy-hogy kell hogy legyenek valamifajta megfelelések. Lehetetlen, hogy ne legyenek. Kell, hogy legyen angolul valami mondás arra, hogy *İnsan Kısım Kısım Yer Damar Damar*. Olyasmi, ami azt jelenti, hogy minél különbözőbbek az emberek, annál különbözőbb elképzelésekkel és

gondolatokkal lehet találkozni. Valami, aminek ehhez hasonló volna az aromája.

A sokszínűség volna fontos a mai török irodalomban

■ *Vannak-e olyan írók Törökországban, akik véleménye szerint nem kapnak kellő figyelmet?*

■ Vannak olyan írók Törökországban, akiknél szeretném, ha jobban előtérbe kerülnének. Aki- ket általában nem találnak eléggé irodalminak. Vagy mert túl marginálisnak tekintik őket, vagy túl egyszerűnek. Ezért nem becsülik őket eléggé. Én úgy látom, hogy az amerikai és az európai irodalomban nagyobb a sokszínűség. Egyrészt ott vannak a nagy és súlyos, komoly irodalmi szövegek, másfelől ott vannak azok a művek, amelyek a marginális életéről adnak számot. Ezt is, azt is elismerjük. Szeretjük Bukowskit és minden más fontos szerzőt is az amerikai irodalomban. Mindent elfogadunk a külföldiektől, de a hazai terepen egészen más a helyzet. Ha a törökországi irodalom kerül szóba, Tanpınarral kezdjük és Orhan Pamukkal fejezzük be, és esetleg még beszúrjuk Latife Tekint és Yaşar Kemal. Ez az irodalom. Hát nem csak ez. Olyan különleges életek vannak. Az egyetlen író talán, aki mesélt arról, milyen különböző és színes életeket élnek az emberek itt Törökországban, az Metin Kaçan az *Ağır Roman* c. a Dolapdere szegény negyedben játszódó regényében, bizonyára emlékeznek rá, milyen óriási hatása volt annak

a könyvnek. Vannak ma olyan emberek, akik tényleg másféle életet élnek. Különösen Beyoğlu környékén, ott van egy rendkívül gazdag szubkultúra. Szeretném, ha tudnának róluk. Aztán ott van egy skizofrén író, Sibel Torunoğlu. Aztán ott van Mehmet Kartal, egy gyilkos, egy igazi gyilkos. Vegyük William Burroughst például, ha ő ír, az egekig magasztaljuk, de ha a saját íróink írnak ilyesmiről, azt máshogy látjuk.

■ *Mit mondana az irodalom és a társadalom viszonyáról a mai Törökországban?*

■ Az irodalom igen nagy szerepet játszott nálunk azelőtt, abban az időben, amikor én gyerek voltam. Aztán felnőttem, 25-30 éves lettem, és rányílt a szemem egy olyan világra, ahol az irodalom a való életen kívül zajlik. Mintha egy külön szektor volna. Mint a hentes szektor, a bankszektor, a textiles szektor és végül az irodalmi szektor. Ilyen nincs. Az irodalom nem külön szektor, hanem valami olyasmi, ami átfogja az élet minden aspektusát: az élet fűszere. Ez már nem így van, de én azok közé tartozom, akik hisznek abban, hogy ez a hagyomány feleleveníthető.

KARÁDI ÉVA FORDÍTÁSA

